

An Leabhar Aifrinn Rómhánach: Cúlra agus Comhthéacs an Aistriúcháin Nua

Réamhrá

Ar an gCéad Domhnach den Aidhint, 2017, bainfear úsáid den chéad uair as an eagrán altóra nua Gaeilge de *An Leabhar Aifrinn Rómhánach*. Is é cuspóir an ailt ghearr seo ná cúlra agus comhthéacs an aistriúcháin nua a rianú.

An tAifreann i Saol na hEaglaise

In *Lumen Gentium* dearbhaítear gurb í an Eocairist ‘bun agus buaic na beatha Críostaí’ (LG, 1964, Alt 11) agus in *Sacrosanctum Concilium* is mar seo a dhéantar cur síos ar bhrí agus ar thábhacht na hEocairiste i saol na hEaglaise:

Bhunaigh ár slánaitheoir Íobairt Eocairisteach a Choirp agus a Fhola féin an oíche ar braitheadh é. Amhlaidh sin a bhuanódh sé, ar feadh na n-aoiseanna go dtiocfadh sé, Íobairt na Croise, agus a d’fhágfadh sé ag a chéile ionúin, an Eaglais, gníomh cuimhne a bháis agus a Aiséirí: sacraimint ghrá, comhartha aontachta, ceangal carthanachta, fleá na Cásca ina nglactar Críost agus ina líontar an aigne de na grásta agus ina dtugtar dúinn gealltanais na glóire atá le teacht. (SC, 1963, Alt 47. Leagan Gaeilge luaite in Ó Murthuile, lch 7)

Tá an tuiscint sin ar thábhacht agus ar dhínit an Aifrinn soiléir ó thús na Críostaíochta ní hamháin i ndoiciméid oifigiúla na hEaglaise uilíche ach tá sí soiléir, freisin, i dtéacsanna agus i gcleachtais na hEaglaise áitiúla. Sampla téacsach amháin is ea *Leabhar Aifrinn Thamhlachta* (nó *Leabhar Aifrinn Stowe*), is é sin an Leabhar Aifrinn Laidine a bhfuil míniú i nGaeilge ar an Aifreann ann, a scríobhadh timpeall na bliana ocht gcéad tríocha. Is sampla é a léiríonn na gnása Aifrinn a bhíodh ag Éireannaigh níos mó ná míle bliain ó shin agus an cúram a thógtaí ag an am an Eocairist a cheiliúradh chomh maith agus ab fhéidir (Ó Murthuile, lch 5). Is é an tAifreann barrchéim na beatha Críostaí, freisin, sna paidreacha dúchais agus deirtear i gceann amháin de na paidreacha nach bhfuil ‘ní ar bith sa saol seo níos fearr’ ná é (Ó Laoghaire, lch 23). Feictear an meas céanna ar an Aifreann i dtraidisiúin áitiúla na ndaoine. Traidisiún coitianta is ea “Aifreann an Stáisiúin”, mar shampla, is é sin an nós a bunaíodh aimsir na bpéindlíthe Aifreann a cheiliúradh go rialta i ndlúthshuíomh an tí phríobháidigh (feic McConvery, lch 161). Sna ceantair ina bhfuil an traidisiún fós á chleachtadh, is iondúil go ndéantar an teach a ghlanadh agus a ullmhú do “Na Stáisiúin”, rud a dhéanann macalla ar an tslí ar ullmhaíodh an seomra uachtarach don suipéar deireanach, agus is iondúil, freisin, go gcaitheann na daoine a bhíonn rannpháirteach in “Aifreann an Stáisiúin” béile speisialta le chéile. Teach le chéile de chairde agus de ghaolta is ea é a léiríonn tuiscint i measc na ndaoine ar an Aifreann mar shacraimint ghrá, mar chomhartha

aontachta, mar ghníomh cuimhne ar bhás agus ar aiséirí Chríost agus mar ghníomh cuimhne ar chreideamh ár sinsear ag am na géarleanúna.

Maidir leis na téacsanna a léitear agus a ghuitear ag an Aifreann, ba sa bhliain 1474 a foilsíodh na téacsanna sin le chéile den chéad uair faoin teideal *Missale Romanum* (is é sin *An Leabhar Aifrinn Rómhánach*). Mar is léir ón teideal, is sa Laidin atá na téacsanna ann. Cé gur glacadh leis na téacsanna sin mar théacsanna oifigiúla, is leor sracfhéachaint a thabhairt ar stair liotúirge an Aifrinn le fáil amach gur tháinig athruithe orthu thar na blianta. Mar a deir Seosamh Ó Murthuile: ‘cé gurb é an tAifreann céanna i gcónaí é, is iomaí athrú a tháinig ar chuid dá ghnása ó ré go chéile’ (Ó Murthuile, lch 5). Le linn ár n-aoise féin, bhí tionchar suntasach ag an Dara Comhairle Vatacánach ar athbheochan Liotúirge an Aifrinn. Theastaigh ón gComhairle go mbeadh an pobal in ann páirt a ghlacadh ‘go beo bríomhar tuisceanach’ (SC, 1963, Alt 48. Leagan Gaeilge luaite in Ó Murthuile, lch 6) in urnaithe agus i ndeasghnátha an Aifrinn agus tar éis na Comhairle cuireadh leagan amach nua ar an liotúirge agus rinneadh athchóiriú ar *Missale Romanum*. Tháinig an chéad eagrán athbhreithnithe amach sa bhliain 1970 ach rinneadh athbhreithniú eile air go luath agus tháinig an dara heagrán amach sa bhliain 1975. Ina theannta, sin rinneadh cinneadh *Missale Romanum* a aistriú chuig na teangacha dúchais agus d’fhoilsigh An Sagart aistriúchán Gaeilge de sa bhliain 1973.

Aistriúchán Gaeilge ar an Tríú hEagrán de *Missale Romanum*

Nach mór daichead bliain ar aghaidh ón Dara Comhairle Vatacánach, i mBliain na hIubhaile, 2000, d’fhógair An Pápa (Naomh) Eoin Pól a Dó go bhfoilseofaí an tríú heagrán de *Missale Romanum* go luath, eagrán a foilsíodh sa Laidin sa bhliain 2002. Sa bhliain 2001, d’fhoilsigh an Chuallacht um Dheabhóid Dhiaga agus um Dhisciplín na Sacraimintí *Liturgiam Authenticam*. Ba é sin an cúigiú teagasc iar-chomhairle maidir leis an liotúirge, teagasc a thug treoracha údarásacha maidir le haistriú téacsanna liotúirgeacha chuig na teangacha dúchais. Mhol *Liturgiam Authenticam* do na Comhdhálacha Áitiúla Easpag foireann d’aistritheoirí a fháil. Moladh go mbeadh saineolaithe teanga, saineolaithe diagachta, cainteoirí dúchais agus ceoltóirí i measc na n-aistritheoirí agus go n-oibreodh na haistritheoirí le chéile seachas ina n-aonar. Anuas air sin, dúradh go mbeadh an piarmheasúnú ina ghné riachtanach den phróiseas aistriúcháin agus go mbeadh ar aistritheoirí a thaispeáint go raibh siad réidh glacadh le hathbhreithniú ar a gcuid oibre. Cur chuige comhoibríoch, cur chuige a tharraingeodh ar eolas agus ar ghaois Phobal Dé, a bhí á mholadh d’fhonn an téacs ba chruinne a chur ar fáil sa

teanga dhúchais. B'uaimhianach an tasc a bhí á mholadh agus b'uaimhianaí fós an próiseas oibre comh-shaothrach a bhí á mholadh.

Ní haon ionadh é, dá bhrí sin, go dtógfadh sé blianta an próiseas aistriúcháin go Gaeilge a chur i gcrích. Ceithre bliana déag san iomlán a thóg sé – cuireadh tús leis an obair sa bhliain 2003 agus is sa bhliain 2017 a chuirtear an téacs iomlán ar fáil. I rith an ama sin d'oibrigh meitheal mhór de scoláirí teanga, de dhiagairí agus de chainteoirí dúchais i gcomhar lena chéile ar an aistriúchán. Ba é Coiste Comhairleach na nEaspag Caitliceach um an Liotúirge i nGaeilge a sholáthair an bunaistriúchán, coiste a raibh An Moinsíneoir Pádraig Ó Fiannachta (méadú ar a ghlóir sna flaithis) ina chathaoirleach air go dtí 2011. Idir 2011 agus 2014, rinne Coiste Sapienti (Coiste den Chuallacht um Dheabhóid Dhiaga agus um Dhisciplín na Sacraimintí) léirmheas ar an aistriúchán. Ba é An tArdeaspag Mícheál Ó Nearaigh, Ardeaspag Thuama, cathaoirleach an choiste sin. Ón mbliain 2014 i leith tá Colette Dower, ón gcomhlacht foilsitheoireachta Veritas, tar éis a bheith ag comhoibriú le foireann eagarthóirí chun clóchuradóireacht a dhéanamh ar an téacs. Thar aon ní eile, is cruthúnas é *An Leabhar Aifrin Rómhánach* nua ar an méid is féidir a bhaint amach tríd an gcomhoibriú leanúnach. Na daoine sin go léir a bhí páirteach sa tionscadal mar bhaill den dá choiste éagsúla, thug siad go fial óna gcuid ama agus chuir siad nithe pearsanta de leataobh chun díriú ar an obair. Is feiliúnach a gcuid oibre a thréaslú leo anseo agus ní foláir, freisin, na hinstitiúidí éagsúla ina bhfuil baill na gcoistí ag obair a lua as éascú a dhéanamh ar a bhfreastal ar chruinnithe a bhíodh ar siúl go minic ag amanna oibre.

Tá beirt a thuilleann aitheantas poiblí ar leith. An chéad duine ná An tOllamh Cathal Ó Háinle (Coláiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath), atá ina bhall de Choiste Comhairleach na nEaspag um An Liotúirge i nGaeilge ón mbliain 2005 agus a sholáthair cuid mhór den bhunaistriúchán a pléadh ag cruinnithe an choiste chomhairligh sin. Ina theannta sin, le dhá bhliain anuas, chuir sé comaoin mhór ar *An Leabhar Aifrin Rómhánach* nua ag céim dheireanach an phróisis, is í sin céim an fhoilsithe. Roinneadh sé a shaineolas, ar théacsanna liotúirgeacha agus ar chúrsaí teangeolaíocha, go flaithiúil tríd an bpróiseas go léir agus bhíodh sé i gcónaí oscailte do thuairimí na mball eile den choiste.

An dara duine ná An Moinsíneoir Pádraig Ó Fiannachta. Ó chuaigh sé ar shlí na fírinne anuraidh, is iomaí comóradh atá déanta ar a shaol agus ar a shaothar. Ní gá tagairt arís anseo don ardmheas a bhíodh air mar scoláire Gaeilge ach i gcomhthéacs fhoilsiú *An Leabhar*

Aifrinn Rómhánach tá sé tábhachtach an oidhreacht shuaithinseach a d'fhág sé ar théacsanna liotúirgeacha Gaeilge a cheiliúradh. D'oibrigh sé i gcomhar le scoláirí eile chun *An Leabhar Aifrinn Rómhánach* a chur ar fáil sna seachtóidí agus, ar ndóigh, ba é a rinne eagarthóireacht ar *An Bíobla Naofa* a foilsíodh sa bhliain 1981. Ba Chathaoirleach é ar Choiste Comhairleach na nEaspag Caitliceach um an Liotúirge i nGaeilge ó 1993 go 2011. Agus é ina chathaoirleach ar an gcoiste sin ullmhaíodh sé théacs shubstaintiúla don chló – an t-eagrán Gaeilge nua seo de *Missale Romanum* ina measc. Ní haon áibhéil é a rá go mbeidh an liotúirge faoi chomaoin aige go deo.

Dea-thorthaí an Aistriúcháin Nua

Maidir leis an aistriúchán féin, toisc *Ord an Aifrinn* a bheith in úsáid ag pobail Ghaeilge in Éirinn ó Aidhbhaint 2011, tá sé tugtha faoi deara ag léitheoirí nach bhfuil mórán athruithe substaintiúla ar na paidreacha a deir an pobal ag gach Aifreann. Rud a léiríonn, is dócha, go ndearnadh aistriúchán an-chruinn ar na paidreacha sin sna heagráin Ghaeilge den *Leabhar Aifrinn Rómhánach* a tháinig amach sna seachtóidí. Níl sé i gceist agam anailís a dhéanamh anseo ar mhionsonraí an aistriúcháin nua, is cinnte go ndéanfaidh taighdeoirí Gaeilge, agus taighdeoirí i ndisciplín an liotúirge, comparáid agus codarsnacht idir na heagráin amach anseo. Is leor sampla amháin - deireadh An tAthair Ó Fiannachta go minic gurbh é an t-athrú is suntasaí, b'fhéidir, ar phaidreacha an phobail, ná an t-aistriúchán ar '*et cum spiritu tuo*'. Is é sin freagra an phobail ag tús an Aifrinn, ag tús an tSoiscéil, ag an bPreatáid, ag Beannú na Síochána agus ag an deireadh. De réir threoracha *Liturgiam Authenticam*, cuireadh aistriúchán ní ba litriúla air sin ionas go mbeadh sé ar aon dul le beannú Naomh Pól - beannú a dhearbhaíonn creideamh i láithreachta Chríost sa duine eile agus a dhearbhaíonn go dteastaíonn ón bpobal Críostaí a shaol a chaitheamh faoi choimirce an Spioraid Naoimh. Tabharfar faoi deara gurb é '*agus le do spiorad*' atá san eagrán altóra nua.

Dea-thoradh eile a bheidh ar fhoilsiú an eagráin nua seo ná go gcothóidh sé an Ghaeilge mar theanga bheo urnaí sa Ghaeltacht agus lasmuigh den Ghaeltacht sna blianta amach romhainn. Le fás an chórais ghaelscolaíochta, tá sé níos coitianta anois Aifreann Gaeilge a bheith ar siúl sa Ghalltacht agus cuideoidh an t-eagrán seo le paróistí Aifrinn Ghaeilge a chur ar fáil go héasca, rud a chuirfidh ní hamháin le buanú an Aifrinn ach le buanú na Gaeilge mar theanga phobail agus oidhreachta.

Focal Scoir

Mar a luadh thuas, is é an tAifreann croí na beatha Críostaí. Aontaítear sinn le Críost agus lena chéile ag an Aifreann, agus bíonn de chumhacht aige sinn a chlaochlú ionas go mairimid i gCríost agus ionas go maireann Críost ionainn. Mar a deir Naomh Eoin: “An té a itheann m’fheoil agus a ólann m’fhuil, cónaíonn sé ionamsa agus cónáimse ann” (Eoin 6:56). Sa chomhthéacs sin, fearaim fíorchaoín fáilte roimh an aistriúchán nua seo atá ar fáil do phobail Ghaeilge ar fud na tíre, agus ar fud an domhain, agus go raibh beannacht orthu siúd a bheidh rannpháirteach sna hAifrinn a léifear as.

Tagairtí

An Chuallacht um Dheabhóid Dhiaga agus um Dhisciplín na Sacraimintí, *Liturgiam Authenticam: On the use of vernacular languages in the publication of the books of the Roman Liturgy*. Suíomh idirlín na Vatacáine. 7 Mí na Bealtaine, 2001:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20010507_liturgiam-authenticam_en.html, faighte 1 8 17, 8.20.

An Dara Comhairle Vatacánach, *Sacrosanctum Concilium [Constitution on The Sacred Liturgy]*. Suíomh idirlín na Vatacáine. 4 Mí na Nollag, 1963:

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html, faighte 30 7 17, 8.30.

An Dara Comhairle Vatacánach, *Lumen Gentium [Dogmatic Constitution on the Church]*. Suíomh idirlín na Vatacáine. 21 Mí na Samhna, 1964:

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html, faighte 30 7 17, 8.15.

McConvery, Brendan, ‘The Station Mass’, *Treasures of Irish Christianity: People and Places, Images and Texts*. Salvador Ryan agus Brendan Leahy (eagí.). Veritas: Baile Átha Cliath, 2012, 161-164.

Ó Laoghaire, Diarmuid, *Ár bPaidreacha Dúchais*, Foilseacháin Ábhair Spioradálta: Baile Átha Cliath, 1990 [1975].

Ó Murthuile, Seosamh, *Briathra Beannaithe An Aifrinn*, Foilseacháin Ábhair Spioradálta: Baile Átha Cliath, 1976.

An tÚdar: An Dr Marie Whelton, Léachtóir le Gaeilge in Institiúid Oideachais Marino; Cathaoirleach, Coiste Comhairleach na nEaspag Caitliceach um An Liotúirge i nGaeilge. Is é seo an leagan iomlán d’alt a foilsíodh in *Intercom*, Nollaig, 2017.